

Timo Valjakka

1.2.2006

RIITTA NELIMARKKA

Syksy on taittumassa kohti talvea, päivät ovat kylmiä ja valoa vain nimeksi. Pieniä hiutaleita leijuu ajoittain alas lyijynharmaalta taivaalta. Ne luovat maahan valkoisen kerroksen, kevyen ja läpikuultavan kuin pöly. Samalla ne muuttavat ikkunastani avautuvan näkymän graafiseksi, rakeiseksi kuin mustavalkoiset valokuvat, jollaiset olivat muodissa muutama vuosikymmen sitten.

Sillä aikaa kun seuraan talven tuloa, Riitta Nelimarkka matkustaa Afrikassa ja täyttää mielensä matka-arkkuja epätavallisella riistalla. Hän avaa ne päiväntasaajan varjottomalle valolle ja kerää ne reunojaan myöten täyteen värejä sellaisina kuin värit näyttäytyvät vain tuossa huikaisevassa ja loppumattomassa kirkkaudessa.

Matka ei ole Nelimarkan ensimmäinen; olen huomannut hänen seinällään valokuvia muistoina monilta aikaisemmilta. Minusta tuntuu, että Afrikka on hänelle samantapainen, aivan perustavanlaatuinen kokemus—kylmän ja pimeän Pohjoisen asukkaille myös niin tärkeä—joka aikoinaan sai Henri Matissen seuraamaan Paul Gauguinin jälkiä Tahitille. Sinne saavuttuaan hän huokasi jokaisen aamun olevan kuin ”luomiskertomuksen ensimmäinen aamu”.

”Kyllä, voisin asua siellä”, Nelimarkka vastaa kun myöhemmin kyselen hänen kuulumisiaan. Vastaus on lyhyt ja kertoo, että olen astumaisillani henkilökohtaiselle alueelle. En kysele enempää.

Ei minun tarvitsekaan. Nelimarkan teokset eivät käsittele Afrikkaa tai muita kaukaisia maailmankolkkia. Hänen aiheensa ovat paljon lähempänä, perheen sisäisissä suhteissa, ystävien keskusteluissa ja arjen moninaisissa sattumuksissa.

Samalla voi kuitenkin hyvin olettaa, että voimakkaat visuaaliset kokemukset ja matkoilta mieleen painuneet kuvat vaikuttavat työhuoneessa tapahtuviin valintoihin ja kuultavat hänen taiteensa taustalla.

Käytännössä tämä näkyy esimerkiksi siinä, miten hän käyttää kuvakudoksissaan ainoastaan lankoja, jotka hän on värjäyttänyt itse tarkasti laatimansa paletin mukaan. Tomuiset, silti valovoimaiset ja jopa mausteiset punaiset, keltaiset ja ruskeat ja niiden viileät, mintun ja turkoosin sukuiset vastavärit houkuttelevat ajatukseni paikkaan, joka on vain osaksi täällä, paikkaan joka on ”toisaalla”, oman mieleni Afrikassa.

Ennen kuin teos jättää kangaspuut, ennen kuin sen palapelin palojen kaltaiset muodot tiivistyvät lopullisiksi ja saumattomiksi ja ennen kuin se pystyy houkuttelemaan maailmaansa, sen on läpäistävä paljon. Sen on kuljettava melkoinen matka ensimmäisistä aavistuksista pikku hiljaa täsmentyviin luonnoksiin ja edelleen yksityiskohtaiseen työpiirustukseen, jonka Nelimarkka toteuttaa yhdessä asiansa osaavien ammattilaisten kanssa.

Kaiken perusta on piirustuksessa, Nelimarkan mustalla hiilellä, kynillä ja värillisillä liiduilla valkoiselle paperille—”alkulakanalle”, kuten hän itse tuota valkoista tyhjyyttä kutsuu—nopeasti ja välittömästi tehdyissä merkinnöissä. Sellaisia olen nähnyt hänen työpöydällään kasoittain.

Useimmat piirustukset näissä kasoissa ovat paperilapuille nopeasti vangittuja impressioita, ilmeikkäitä muutamalla täsmällisellä vedolla tehtyjä pikapiirtoja, jollaisia mikä tahansa eteen osunut tilanne tai keskustelussa mieleen juolahtanut ajatus saattaa kipinöidä kymmeniä. Nelimarkalla on ohikiitävien hetkien varalta lehtiö aina käden ulottuvilla.

Näitä piirustuksia voi katsoa sekä kuvallisena jokelteluna että kalligrafisena merkkikielenä, eräänlaisena kirjoituksena jossa kuvan osaset vielä ikään kuin hakevat lopullista paikkaansa. Niitä selatessani huomaan katseeni häilyvän

yksittäisten viivojen, kuva-alkioiden, ja niistä rakentuvien ja tunnistettavien kuvien välillä. Huomaan myös ajattelevani Wassily Kandinskyn varhaisia *Improvisaatioita*, kalligrafisten piirustusten ja maalausten aavistelevia yhdistelmiä, jotka kuuluvat abstraktin taiteen lähtölaukauksiin, mutta joiden lähtökohdat ovat esittävässä kuvassa.

Puhuessaan piirustuksistaan Nelimarkka sanoo olevansa kuriton taiteilija, joka aloittaa piirustuksensa milloin mistäkin, reunasta tai keskeltä, yksityiskohdasta tai sivuhahmosta. Mutta juonesta kiinni saatuaan hän työstää yhtä ja samaa kuvaa yhä uudelleen, toistaa sitä niin kauan kunnes tulos on hänen mieleisensä. Kaiken kurittomuuden keskellä hänellä on selvä näkemys siitä mitä hän ajaa takaa.

Samalla kun toistaminen hioo kuvaa tarkemmaksi, se voi myös synnyttää jotakin aivan uutta ja odottamatonta. Työpöydälle kertyneet ja toisilleen läheistä sukua olevat piirustukset alkavat nopeasti versoa uusia tarinoita, muunnelmia jotka ovat alkuja aivan toisille seikkailuille. Variaatio, toiston kääntöpuoli, kuuluukin Nelimarkan taiteen kantaviin käsitteisiin.

Näin juuri täsmällisen ilmaisun hakemisen voi nähdä ruokkivan hänen taiteensa orgaanista kasvua, jota työprosessiin oleellisesti kuuluva toisto puolestaan pitää ojennuksessa. Nelimarkan taiteessa on kyse paitsi etsimisestä ja löytämisestä myös jatkuvuudesta, eräänlaisesta sisään- ja uloshengittämisestä.

Kun hänen taidettaan katsoo hieman kauempaa, huomaa helposti miten eri aikoina ja eri tavoin alkunsa saaneet teokset ja teosryhmät peilaavat toisiaan. Samalla kun ne muodostavat erilaisia ajassa edestakaisin liikkuvia metakokonaisuuksia, perheitä ja sukuja, ne kyseenalaistavat kaikki lineaariset ja kronologiset mallit, joiden kautta taiteilijoiden tuotantoa on perinteisesti tarkasteltu. Nelimarkan kohdalla olisikin paras puhua jonkinlaisesta verkosta tai rihmastosta.

Nelimarkan taidetta voisi siis luonnehtia paradoksien summaksi, toisensa pois sulkevien vastakohtien yhdistelmäksi. Se on tarkasti viritettyä ja silti vapautuneesti

haluamiinsa suuntiin soljuvaa. Se on ohikiitäviin hetkiin ja improvisaatioon perustuvaa ja samalla päämäärästään tietoisista. Se etsii jatkuvasti uusia näkökulmia ja kokeilee uusia muotoratkaisuja. Silti se on välittömästi tunnistettavaa.

Laajalle haarautuvaa muotojen, värien ja materiaalivaikutelmien ja käytettyjen tekniikoiden kokonaisuutta näyttää itse asiassa pitävän koossa joukko Nelimarkan taiteessa esiintyviä henkilöahmoja. Nimiensä perusteella muutamat heistä saattaisivat olla karkulaisia niiltä karuilta itäisen Välimeren saarilta, joita Henry Miller osuvasti luonnehti ”mereen heitetyiksi leiviksi”.

Ovatko nämä koomiset ja joskus meluisat oliot halunneet jättää rauhallisen, myyteistä rikkaan Arkadiansa ja sen aina yhtä kauniina toistuvat kesäpäivät pitääkseen hieman hauskaa, nauttiakseen elämästä sen kaikissa väreissä? Ovatko he nähneet jonkin sinisessä meressään uivan saaren idyllisessä satamassa kiinnostavan arkku täynnä vieraita valoja ja heille harvinaisia värejä, taitettuja, murrettuja ja toisiinsa sekoitettuja?

Jätettyään saarensa he ovat joka tapauksessa samalla takertuneet ihmissuhteiden ja arkielämän monesti sotkuisiin lankoihin. Solmuja selvitellessään he ovat punoneet kokoon äänekkään, sirkuksen maailmalta näyttävän komedian, jossa raikuvan naurun he toivovat peittävän elämän syvemmät, tummemmat ja raskaammat juonteet—tai ainakin kääntävän ne parempaan valoon ja näin ainakin keventävän ihmisten taakkaa.

Apollonin ja hänen mainioiden ystäviensä joukossa vilahtelee myös punahuulinen Flygelise, flyygeliltä muotonsa ottanut pieni ja lennokas hahmo, joka itse asiassa taitaa olla Nelimarkan alter ego. Ensinnäkin hahmo ilmestyi hänen taiteeseensa hänen runsaat viisi vuotta sitten valmistuneen väitöstutkimuksensa (Self Portrait—Elisen väitöskirja, 2000) myötä. Toiseksi tiedän pianonsoiton ja klassisen musiikin kuuluvan hänen rakkaimpiin harrastuksiinsa.

Flygelisen tai Elisen muoto on myös hyvin joustava. Flyygelipäät muuntuvat Nelimarkan kynässä nopeasti muusikoiksi, madonniksi ja edelleen suloisten pikku

enkeleiden kuoroksi, joita yhdistää suuri sydämenmuotoinen pää ja pieni sydämenmuotoinen suu. Voiko äidin ja lapsen välisen rakkauden merkki olla tiiviimpi?

Viimeaikaisissa teoksissaan Nelimarkka paljastuu muutenkin taitavaksi visuaalisten merkkien käyttäjäksi. Sydämet, tähdet, shakkinappulat, soittimet ja muut hänen teoksissaan kertautuvat yksityiskohdat ovat visuaalista pikakirjoitusta, valon nopeudella luettavaa ja avautuvaa. Merkkien alkuperä lienee yhtäältä kuvataiteessa ja toisaalta sarjakuvissa ja taiteilijan kokemuksissa animaatioelokuvien parissa.

Eräässä punasävyisessä ryijyssä tutut flyygelipäät ovat yllättäen muuttuneet lumpeenlehdiksi, elleivät ne sitten ole sydämenmuotoisia marmeladeja. ”Hyvää ystävänpäivää”, teos tuntuu joka tapauksessa sanovan.

Omat suosikkini Nelimarkan merkkikielessä liittyvät hänen nokkelaan tapaansa ratkaista kuvatilaa valaisemiseen liittyviä muodollisia kysymyksiä. Monesti asia hoituu mutkattomasti päärynän tai kiinalaisen olkihatun muotoisella väriläiskällä, jonka silmä välittömästi lukee lampuksi. Valon määrää ei vähennä, vaikka teoksen ylänurkassa sijaitsevasta päärynästä lähtevät säteet olisivatkin tummansinisiä tai ruskeita.

Itse kuvatila näyttäytyy Nelimarkan teoksissa usein huoneena, jonka katsojan puoleinen seinä on poistettu. Suurikokoisemmissa teoksissa huoneita voi olla useampiakin. Ratkaisu tuo mieleeni intialaisten miniatyyrien salaperäiset ja viitteelliset kertomukset, mutta myös Georges Perecin suunnitelman romaanista, joka sijoittuu juuri tällaiseen julkisivuttomassa talossa. Perecin ajatuksena on, että lukija voisi näin seurata ajallisesti samanaikaisten tapahtumien kulkua eri huoneissa. Nelimarkan teoksissa näin voi tehdäkin.

Taide ei koskaan synny tyhjästä. Jokaisen kuvan takana on aina toisia kuvia, ja juuri tämä tekee kommunikaation mahdolliseksi. Siksi kuva pystyy puhuttelemaan, vaikka se ei muista kuvista puhuisikaan. Kyse on tunnistamisesta, kielen kaltaisesta:

tunnistan kuvan ja sen mitä kuva sisältää juuri siksi, että olen nähnyt toisia kuvia. (Eräät semiootikot kyllä haluavat kääntää kysymyksen toisin päin. He sanovat, että kuvat tunnistavat meidät.)

Kun keskustelumme kääntyy kuviin, Nelimarkka ei puhu Afrikasta vaan kertoo varhaisista matkoistaan Keski-Euroopan museoihin. Hän muistelee mielellään modernismin varhaisia mestareita: Henri Matissen voimakkaita paperileikkauksia, Joan Mirón leikkisiä figuureja... Listaa olisi helppo jatkaa. Nelimarkka ei salaa vaikutteitaan, sillä hän on jo kauan sitten sulattanut löytämänsä osaksi omaa ilmaisuaan. Katsojan näkökulmasta jonkin viittauksen tai lainauksen oivaltaminen on vain riemukasta ja katsomiskokemusta rikastavaa.

Ylimmäiseksi kaikista Nelimarkka nostaa kuitenkin Henry Mooren, ehkä jopa yllättäen—toteuttihan Moore pääosan tuotannostaan valamalla sen raskaaseen pronssiin. Toisaalta tämän Herbert Readin vitalistiksi luonnehtiman taiteilijan arkaaiseen ja orgaaniseen taiteeseen ei mahdu kuollutta kohtaa. Sellaisille ei ole sijaa myöskään Nelimarkan teoksissa, joissa jokainen neliösentti marginaalien kapeita kiiloja myöten on alistettu ilmaisulle.

Viime aikoina Nelimarkka näyttää kiinnostuneen myös Robert ja Sonya Delaunayn prismaattisesta, puhtaisiin sateenkaaren sävyihin perustuvasta kuvakielestä. Väriympyrän variointi ryijyissä ja kuvakudoksissa—joita Nelimarkka mielellään asettaa myös lattialle—on houkuttellut hänet pitkästä aikaa lähelle abstraktia ilmaisua. Taiteilija itse nauraa tulkinnoilleni ja puhuu ”talouskakuista”. Vie hetken, ennen kuin oivallan hänen tarkoittavan talouslehdistä ja tilastoista tuttuja kaaviokuvia.

Vaikutteiden vaihtuvuudesta ja runsaudesta huolimatta yksi ja henkilökohtainen näyttää pysyvältä: ”Isäni ei koskaan suostunut käyttämään mustia kenkiä”, Nelimarkka kertoo. ”Hän muistutti minua koko ajan maailman moninaisuudesta. Miksi siis seuraisin valmiita jälkiä?”

Nelimarkan taide on iloista ja valoisaa, monesti paljon valoisampaa kuin tiedämme elämän oikeasti olevan. Tarkempi katse paljastaakin tummempia sävyjä ja säröisiä juonteita, jotka ovat koko ajan läsnä ja kuultavat kirkkaiden väripintojen alta. ”Olen idealisti, enkä halua antaa periksi”, Nelimarkka sanoo. ”Tuska on olemassa, mutta eihän kaikkea tarvitse työstää sen kautta.”